

VĚDECKÉ SPISY VYSOKÉHO UČENÍ TECHNICKÉHO V BRNĚ

Edice PhD Thesis, sv. 930

ISSN 1213-4198

thesis IS

Ing. arch. Filip Kinnert

Celistvost jako výchozí předpoklad
pro chápání významu
zprostředkovaného
architektonickým jazykem

FAKULTA ARCHITEKTURY

ÚSTAV PAMÁTKOVÉ PÉČE

**CELISTVOST JAKO VÝCHOZÍ PŘEDPOKLAD
PRO CHÁPÁNÍ VÝZNAMU ZPROSTŘEDKOVANÉHO
ARCHITEKTONICKÝM JAZYKEM**

WHOLENESS AS A BASIC ASSUPTION FOR UNDERSTANDING
OF MEANING PROVIDED BY ARCHITECTURAL LANGUAGE

ZKRÁCENÁ VERZE DIZERTAČNÍ PRÁCE

OBOR:	Architektura
AUTOR PRÁCE	Ing. arch. Filip Kinnert
ŠKOLITEL	doc. PhDr. Martin Horáček, Ph.D.
OPONENTI	doc. Ing. arch. Jiří Löw prof. PhDr. Jan Michl, Ph.D.
DATUM OBHAJOBY	16. dubna 2024
Brno 2024	

KLÍČOVÁ SLOVA

Architektura; teorie architektury; filosofie architektury; architektonický jazyk; celistvost; teorie živých struktur; teorie center; genius loci; fenomenologie místa; architektonický obraz; organizovaná komplexita; biofilní design

KEYWORDS

Architecture; architectural theory; philosophy of architecture; architectural language; wholeness; theory of living structures; theory of centers; genius loci; phenomenology of place; architectural image; organized complexity; biophilic design

MÍSTO ULOŽENÍ PRÁCE

Fakulta architektury
Vysoké učení technické v Brně
Poříčí 273/5, 639 00 Brno

© Filip Kinnert, 2024

ISBN 978-80-214-6243-4

ISSN 1213-4198

OBSAH

ÚVOD	6
1. POPIS PROBLÉMU	7
2. SOUČASNÝ STAV PROBLEMATIKY A TEORETICKÁ VÝCHODISKA	8
2.1 Architektonický jazyk	8
2.2 Celistvost v pojetí Christophera Alexandra	9
2.3 Organizovaná komplexita Nikose Salingarose	10
3. METODY, CÍLE A PŘÍNOSY JEDNOTLIVÝCH KAPITOL	11
3.1 Kontext současného stavu poznání a teoretická východiska	11
3.2 Pojetí celistvosti v architektuře	12
3.3 Pojetí celistvosti v umění	13
3.4 Pojetí celistvosti ve vědě	14
3.5 Celistvost, vizuální komplexita a materialita	15
ZÁVĚR A ZHODNOCENÍ	16
SEZNAM PRACÍ AUTORA	23
SE VZTAHEM K TÉMATU	23
BIBLIOGRAFIE	25
ABSTRAKT	28
ABSTRACT	29

ÚVOD

Tato dizertační práce je souborem relativně samostatných studií – kapitol, z nichž některé byly publikované.¹ Text jako celek si klade za cíl nalézt analogie k pojetí *celistvosti* Christophera Alexandra v kontextu současné vědy, umění, filosofie, architektury a argumentovat tak jeho relevanci jako kritéria hodnocení architektury. Tomuto cíli odpovídá metoda indukce a logické argumentace. Jednotlivé kapitoly však náleží vlastním metodickým rámcům z hlediska stanovených tezí i diskutovaných autorů.

Předložené teze stručně shrnují přehled dílčích metod, cílů a vlastního přínosu ke studiu problematiky. Jednotlivé části budou představeny jako celky dle struktury disertační práce. Z povahy stanoveného cíle jsou původní myšlenky z velké části výsledkem srovnávání jednotlivých přístupů a poukazováním na vzájemné korelace, které jsou doplněny o vlastní pozorování, popis a interpretace na zvolených příkladech.

¹ Viz *Seznam prací autora se vztahem k tématu* na str. 24.

1. POPIS PROBLÉMU

Architektonická tvorba, ostatně jako jakákoli jiná tvorba, má svůj způsob vyjádření a zprostředkovává nám specifické poznání. Zároveň je rozkročena do multioborového řemesla-umění, kde každé má zase svá specifika, které tvorbu i výsledné budované prostředí ovlivňují. V této práci mě zajímá určitá podstata, která umožňuje používat slova „architektura“ i v přeneseném významu. Když řekneme např. *architektura počítače*², nebo *architektura mysli*³, *architektura duše*⁴, *architektura jazyka*⁵, máme na mysli obecně uspořádání, předpokládáme nějakou vnitřní smysluplnou strukturu, řád. Toto specifikum architektura sdílí s tím, co obecně nazýváme jazyk. Slavný výrok Galileia o matematice jako jazyku přírody vypovídá něco o metaforické povaze přirozeného jazyka a zároveň o moci spoutávat naši zkušenost do exaktních modelů pomocí formálních jazyků. Vnitřní smysl, který může mít povahu přísné logiky věci i poetiku zahalenou tajemstvím, je dvojí povaha vlastní jak architektuře jazyka, tak i **jazyku architektury**. Exaktní i poetický, jsou dva způsoby našeho nahlížení na svět, dvě různé formy pozornosti, které vidí totéž, ale každá jinak.

Kromě užití architektonického jazyka jako způsobu nahlížení na architekturu nám tento pojem odhaluje i druhou tvář. Totiž, že interakce s prostředím, obzvláště v případě tvorby, není nikdy jednostranná a podobně jako jazyk do značné míry určuje způsob, jakým o věcech přemýšlíme, jak chápeme svět a na co soustředíme pozornost. V této práci se skrze téma architektonického jazyka doptávám také na to, jak náš způsob stavění, bydlení zpětně utvářejí naše myšlení a cítění i náš vztah k životnímu prostředí.

² Zlidovělé pojmenování dle koncepce Von Neumannova modelu z roku 1945, používané dodnes. Srov. Goldstine 1980.

³ Např. v práci psychiatra Jiřího Horáčka. Srov. Horáček a Kesner 2016.

⁴ Např. v pracích vycházejících z díla Carla Gustava Junga. LaChance 2006.

⁵ Např. Chomsky 2000.

2. SOUČASNÝ STAV PROBLEMATIKY A TEORETICKÁ VÝCHODISKA

2.1 Architektonický jazyk

Problematika *celistvosti v architektonickém jazyku* by se dala obecně charakterizovat jako hledání smysluplnosti architektonické formy. Cílem této kapitoly je formulovat pojem architektonický jazyk v užším slova smyslu, tedy jako rámec, ve kterém se můžeme ptát po hodnotách jiných než účelových a klást si otázky jako například: Můžeme o architektuře uvažovat jako o významuplné struktuře? Jaká je povaha významů, kterými s námi architektonické formy „komunikují“?

V tomto oddílu předkládám formou literární rešerše stručný výčet různých přístupů a tendencí v architektonické teorii a tvorbě dvacátého století, které se přímo zabývají nebo jen dotýkají souvislosti řeči a jazykovědy s architektonickou tvorbou. Pomocí indukce a logické argumentace poukazují na povrchní i hlubší strukturální podobnosti architektonické tvorby s jazykem a způsobem našeho myšlení. V závěru tohoto oddílu formuluji teze týkající se pojmu architektonický jazyk, které se opírají především o teorie obsažené v tetralogii *The Nature of Order*⁶ a které jsou následně zkoumány v dalších kapitolách:

- 1.) *Architektonický jazyk zprostředkovává významy, protože je přístupný našim smyslům skrze formy a jeho vnitřní struktura je analogická ke struktuře světa a našemu vnímání.*
- 2.) *Architektonický jazyk jako způsob vztahování se ke skutečnosti není jen kód nebo šifra k přenosu informace, ale také doslova „in-formace“, tedy sebe-utváření, zprostředkující vnitřní smysl struktury. Tuto vnitřní souvztažnost forem s naší subjektivitou nám může zprostředkovat umělecký obraz.*

⁶ Alexander 2002–2004.

2.2 Celistvost v pojetí Christophera Alexandera

V tomto oddíle stručně představuji teoretickou koncepci Christophera Alexandera především na základě díla *The Nature of Order*⁷ a jeho předchozích pracích jako např. *A Pattern Language*⁸. V průběhu celé práce se ke klíčovým pojmům a konceptům z tohoto oddílu obracím souhrnně jako k *teorii center*, *teorii živých struktur*, nebo ještě obecněji jako k *pojetí celistvosti*.

Tyto koncepce a na ně navazující práce Nikose Salingarose mají ohlas i v česko-slovenském prostředí. Historik, teoretik architektury a vedoucí této práce Martin Horáček v rámci recepcce Alexanderova díla dokládá vliv na uvažování o tradicionalismu dvacátého století a také impuls pro tzv. *vědeckou teorii architektury*⁹. Slovenská teoretička architektury Monika Mitášová ve své habilitační přednášce klasifikuje *pattern language* jako jeden z mála pokusů o zobecnitelnou teorii architektury ve dvacátém století a „open source“ nástroj navrhování.¹⁰ David Eyer ve své dizertační práci užívá Alexanderovu metodu v kontextu *baubiologie*.¹¹ V zahraničí má Christopher Alexander mnoho příznivců, i když je jeho přístup na okraji zájmu oproti většinovému způsobu navrhování a stavění. Díky manželce a spolupracovnici Maggie Moore Alexander a dalším jeho kolegům byl založen v roce 2017 mezinárodní postgraduální studijní program *Building Beauty*, který v Alexanderově pojetí vyučuje architektky i ne-architektky.¹² Kontakt s tamními lektory udržuji od počátku svého studia a v rámci mezinárodní spolupráce jsem se v roce 2022 účastnil jednoho z kurzů nazvaného *Self and Wholeness*.

⁷ Tamtéž.

⁸ Alexander et al. 1977.

⁹ Horáček 2013.

¹⁰ Mitášová 2014.

¹¹ Eyer 2016.

¹² Viz URL: <https://www.buildingbeauty.org/>

2.3 Organizovaná komplexita Nikose Salingarose

Alexanderův spolupracovník, polyhistor navazující na jeho odkaz, Nikos Salingaros se věnuje teorii architektury cestou shromažďování empirických studií a vedení vlastních výzkumů, které podporují některé teze vycházející z Alexanderovy *teorie živých struktur*. Ze souborů jeho prací mohu zmínit např. jeho knihy formulované jako učebnice *A Theory of Architecture*¹³ a *Unified Architectural Theory: Form, Language, Complexity*¹⁴ vydané také v českém jazyce, editované Martinem Horáčkem¹⁵. Jedno z jeho nejvlivnějších děl, *Anti-Architecture and Deconstruction*¹⁶, které má formu manifestu, je souborem statí kritizující modernistické a postmodernistické tendence v architektuře. Další popularizačně naučná je kniha, na které spolupracoval s Michaellem Mehaffym a nese název *Design for a Living Planet: Settlement, Science, and the Human Future*¹⁷.

V tomto oddíle jsou představeny Salingarosovy původní i převzaté klíčové pojmy jako např. *organizovaná komplexita*, *strukturální řád* a teze o *biofilním designu*, *fraktalitě* v architektuře nebo *designu založeném na důkazech*¹⁸, kterými se pokouší exaktně popsat a kvantitativně zkoumat některé aspekty *celistvosti*. Další představitel, který zkoumá *celistvost* exaktně je geoinformatik a urbanista Bin Jiang, který za pomoci GIS softwarů a algoritmů aplikuje matematický model *celistvosti* založený na rekurzi na měření tzv. „strukturální krásy“.

Tento oddíl, kromě uvedení do současného stavu studované problematiky, slouží zároveň jako úvod k páté kapitole, ve které diskutuji a kriticky nahlížím tento přístup v kontextu vlastní empirické studie.

¹³ Salingaros et al. 2006.

¹⁴ Salingaros et al. 2013.

¹⁵ Salingaros 2017.

¹⁶ Salingaros et al. 2008.

¹⁷ Salingaros a Mehaffy 2015.

¹⁸ Angl. evidence-based design (EBD).

3. METODY, CÍLE A PŘÍNOSY JEDNOTLIVÝCH KAPITOL

3.1 Kontext současného stavu poznání a teoretická východiska

Teoretická východiska jsou uvedena v předchozím oddílu ve formě rešerše, ale i zde přispívám vlastním vkladem do studia problematiky. Za hlavní přínos v tomto oddílu považuji diskutování pojetí *celistvosti* s myšlením českého filosofa a biologa Zdeňka Neubauera. Tvrdím zde, že Neubauerovo překonání předsudku objektivity v rámci jeho *ontologie subjektivity*¹⁹, přispívá k lepšimu pochopení Alexanderova pojetí *celistvosti*. Přínos tohoto filosofa ke studiu *celistvosti* v architektonickém jazyku se dále odráží i ve vědecko-filosofických východiscích této práce, ve čtvrté kapitole věnované vědeckému způsobu poznání a také v druhé kapitole zkoumající příčiny „krize prostředí“ jak ji formulují fenomenologové.

Drobnější příspěvek k představení Alexanderovy koncepce je interpretace *patnácti základních vlastností živých struktur* na příkladu dřevěného roubeného domu na českém území. Tento výstup vznikl v rámci účasti na workshopu konaného v Centru stavitelského dědictví – NTM Plasy v akademickém roce 2018/2019.

¹⁹ Neubauer 1999.

3.2 Pojetí celistvosti v architektuře

Tato kapitola je věnovaná pojmu „místo“ a obsahuje dvě studie v samostatných oddílech. V obou případech se držím stanoveného cíle, kterým je poukázat na analogické přístupy k pojetí *celistvosti*.

V prvním oddílu cituji zčásti svůj článek *Přímluva za živou architekturu*²⁰, ve kterém objasňuji ideovou spřízněnost mezi pojetím *celistvosti* a evropským proudem fenomenologického přístupu k architektuře, zastoupeným především autory jako jsou Christian Norberg-Schulz, Juhani Pallasmaa, nebo i českými autory působícími v zahraničí – Tomášem Valenou nebo Daliborem Veselým. Větší část textu je věnovaná krizi prostředí, formulované fenomenology jako „ztráta místa“ nebo antropology pomocí pojmů „non-place“²¹ nebo „placelessness“²². V souvislosti s pocitem odcizení je zmiňován i příběh moderní architektury podle teoretika Aarona Betskyho.²³ Cílem tohoto oddílu je zkoumání teze o ztrátě kvalit, či neschopnosti vytvářet kvality nově budovaného prostředí, které by umožňovaly uživatelům se orientovat a identifikovat – tedy bydlet. V celku dizertační práce tento oddíl představuje hlubší rozbor problému a vyzdvižení relevance studované problematiky v rámci soudobé architektonické praxe i teorie.

Druhá část kapitoly se věnuje architektonické disciplíně většího měřítka, konkrétně ochraně a tvorbě krajiny. Vycházím zde z koncepce Jiřího Löwa o ochraně krajinného rázu, která se pokouší popsat, uchopit a ochránit kvality prostředí, které nám zprostředkovávají jedinečnost lokality a místa z pohledu člověka. Teze tohoto oddílu zní, že pro vnímání a hodnocení krajinného rázu je nezbytný fenomenologický přístup, který koreluje i s pojetím *celistvosti* a *jazykem vzorců* Christophera Alexandra. Pro argumentaci tohoto tvrzení stručně představuji strukturu krajiny dle Löwa a dále poukazuji na významové překryvy s Alexanderovými pojmy jako

²⁰ Kinnert 2020.

²¹ Augé 1995.

²² Relph 1976.

²³ Betsky 2016.

například *transformace zachovávající strukturu, posilování center*, nebo zmíněný *jazyk vzorců*. Tyto objevy jsou konkrétněji zkoumány na příkladu drobné sakrální architektury na našem území. Na dvou soudobých intervencích v krajině je také objasněno, jak místo nabývá významu-plnosti primárně díky tomu, že se stává součástí celku a teprve sekundárně se stává předmětem projekcí významů symbolických.

3.3 Pojetí celistvosti v umění

Cílem této kapitoly je obhájit své tvrzení, že celistvost uměleckého obrazu, jak ji popisují umělci a teoretici umění, je analogická k *celistvosti*, kterou popisuje Christopher Alexander ve svých teoriích. Úvaha, jejíž hlavní myšlenku zde budu rozvíjet, byla přednesena na konferenci *Architektura v perspektivě* v Ostravě v roce 2019 a je otištěna ve sborníku pod názvem *Architektonický obraz jako nositel významu*²⁴. Argumentaci zakládám na rozlišení mýticko-poetické povahy významů básnického obrazu a lineární povahy významu symbolu – znaku. A to skrze citace autoritativních autorů na poli filosofie jazyka, myšlení a estetiky, jako například Hanse-Georga Gadamera, Ernsta Cassirera, nebo z českého prostředí Miroslava Petříčka. Důležité jsou i vhledy samotných umělců jako např. Andrej Tarkovský, Paul Klee nebo Jan Švankmajer, kteří dokázali tvorbu reflektovat i teoreticky a mají co říct k tématu obrazotvornosti.

V další části se obracím opět na teoretiky fenomenologického přístupu k architektuře, kteří mýticko-poetické významy architektonických forem popisují pomocí pojmů, jako jsou *architektonický obraz*²⁵ nebo *imago mundi*²⁶. Dále pak diskutuji korelaci významů jejich pojmosloví s pojetím *celistvosti* Christopfera Alexandra.

²⁴ Kinnert 2019.

²⁵ Pallasmaa 2011.

²⁶ Norberg-Schulz 2010; 2015.

V závěrečné části se pokouším o vlastní interpretaci architektonické formy. Na příkladech věže a sloupu, chápané fenomenologickým jazykem jako na *obraz* a jazykem Christopfera Alexandra jako *centrum* či *vzorec*, přibližuji jejich společnou podstatu – kvalitu *celistvosti*. Popisují při tom proces *transformace zachovávající-strukturu* (Alexander) a *konkretizace charakterů* (Norberg-Schulz) a pomáhám si při tom analogií k transformacím v hudební skladbě.

3.4 Pojetí celistvosti ve vědě

V průběhu práce narážím na všeobecně přijímané předpoklady vědy, bez kterých si vědu ani neumíme představit, a které do značné míry ovlivňují i naše vnímání kulturních a životních hodnot.²⁷ Cílem této kapitoly je formou rešerše představit pojetí *celistvosti* z pohledu autorit v oborech přírodních i humanitních věd a diskutovat relevanci pojetí *celistvosti* Christopfera Alexandra ve vztahu k soudobým vědeckým hypotézám. Diskutuji zde blíže práci fyzika Davida Bohma²⁸ a psychiatra Iaina McGilchrista²⁹, okrajově pak zmiňuji biologa Ruperta Sheldraka³⁰, biologa a antropologa Gregory Batesona³¹ či kognitivního vědce Johna Vervaeke³². Pojmosloví se s přístupem každého z vědců liší, ale všechny spojuje idea *celistvosti*, jako jakési organizačně nadřazené, a přitom jemnější tvůrčí síle, která „in-formuje“ nižší – hutnější vrstvy v hierarchii poznávaného světa.

Způsoby organizace prostorově-hmotné skutečnosti a naší vědomé zkušenosti pak následně srovnávám s Alexanderovými principy v architektonické tvorbě. Vedle toho blíže diskutuji rozkol mezi myšlením a cítěním adresovaný fenomenology v předcházejících kapitolách a interpretuji jej na ilustrativních příkladech návrhů a realizací soudobé architektury.

²⁷ Souhrnně se na tyto předpoklady odkazují jako na *paradigma* či *světonázor*.

²⁸ Bohm 2005.

²⁹ McGilchrist 2009.

³⁰ Sheldrake 2009.

³¹ Bateson 2006.

³² Vervaeke 2018, 2019.

3.5 Celistvost, vizuální komplexita a materialita

Poslední kapitolou je český překlad zkráceného článku vlastního empirického výzkumu publikovaného v časopise *New Design Ideas* pod názvem *Wholeness, Visual Complexity and Materiality*³³. Výsledky tohoto výzkumu byly také prezentovány na doktorandské konferenci specifického výzkumu 10th ACAU 2021. Tato studie je umístěna na závěr disertační práce z důvodu jejího úzkého zaměření, a také protože se nejvíce dotýká praxe.

Studie si kladla za cíl objasnit některá omezení vyplývající z kvantitativního zkoumání *celistvosti*, především v podání Nikose Salingerose a Bin Jianga, kteří své závěry zakládají na předpokladu, že *celistvost* je objektivní fenomén nezávislý na pozorovateli v mechanistickém smyslu objektivity – jako kvantita. Oba badatelé prokázali silné korelace mezi *živostí* (*celistvostí*) a vizuálně reprezentovatelnou organizovanou komplexitou architektonických forem. Na základě kritického zhodnocení jejich závěrů jsem formuloval výzkumnou otázku: **Je *celistvost* redukovatelná na vizuální komplexitu?** Tuto otázku jsem zkoumal na příkladu vzorků materiálů a jejich obrazových reprezentací. Vzorky byly vybrány na základě vizuální komplexity a tzv. *materiálové authenticity*. Pro jejich srovnání byly použity kvantitativní metody měření fraktality i odhadu vizuální komplexity a následně kvalitativní metoda Christophera Alexandra – *test sebe-zrcadlení*.

Výsledky potvrdily pozitivní korelaci vizuální komplexity a *celistvosti* při srovnání obrázků, ale při kontaktu s reálnými vzorky materiálů se většina respondentů shoduje, že i materiály s nižší mírou vizuální komplexity mohou vyzařovat více *života* (*celistvosti*) než ty, které jsou více průmyslově zpracované nebo ty, které se vizuálně komplexnějším povrchem napodobují (imitují) jiné materiály.

³³ Kinnert 2022.

ZÁVĚR A ZHODNOCENÍ

Předložená práce naplnila předeslaný cíl, a to v kapitolách 2–4, kde představuji přístupy v oblasti architektury, filosofie, umění a vědy, které korelují s výchozími předpoklady o *celistvosti*, jak je nabízí i Christopher Alexander v knize *The Nature of Order (Podstata řádu)*³⁴. Tvrdím tedy, že tyto přístupy se mohou vzájemně doplňovat a korigovat ve snaze o chápání *celistvosti* jako výchozího předpokladu pro pochopení významu zprostředkovaného *architektonickým jazykem*. Pátá kapitola pak doplňuje převážně teoretickou práci empirickým výzkumem. Ve studii *Wholeness, Visual Complexity and Materiality* uplatňuji Alexanderovu metodu založenou na hlubokém citění a vedle toho kvantitativní metody, abych blíže objasnil vztah mezi vizuální komplexitou a *celistvostí*. Druhá část stanoveného cíle, tj. argumentovat relevanci pojetí *celistvosti* jako kritéria hodnocení architektury, je již implicitně obsažena v cíli prvním. V této závěrečné diskusi se však pokusím jednotlivé body shrnout a rozvinout některé závěry z předchozích kapitol v širších kontextech.

Na začátku oddílu 1.5 dizertační práce formuluji svůj přístup k architektuře jako k „umělé součásti životního prostředí“ (angl. built environment). Tvrdím, že chceme-li dát architektuře smysl tím, že ji budeme vnímat jako součást kontextu životního prostředí, pak musíme opustit představu životního prostředí jako složitého systému – mechanismu a nalézt smysluplný vztah k životu jako takovému. Koncepte *celistvosti* v práci Christophera Alexandra nabízí hledisko, v němž lze vnímat *život* jako kvalitu, která je přítomná i v neživé přírodě, v předmětech i architektuře. Tato práce dokládá, že tento způsob nazírání na skutečnost není předmětem jen mystického či teologicko-filosofického způsobu poznání, ale je přítomen v rámci uměleckého způsobu vztahování se ke skutečnosti a dnes stále častěji i ve vědeckých hypotézách. Opíraje se o soudobé výzkumy, uzavírám argument tím, že hledání hodnot v architektuře je rozlišováním toho, co shledáváme život podporujícím od toho, co život oslabuje.

³⁴ Alexander 2020.

Ve druhé a třetí kapitole diskutuji fenomenologický přístup, který usiluje o sjednocení subjektu a objektu, jejichž zdánlivá oddělenost nám brání navázat smysluplný vztah se životem. Život, který nahlížíme z hlediska předsudku objektivity, není životem, ale životu podobajícím se mechanismem. Teprve plnost prožitku subjektivit – „já jsem“ – je výchozím bodem pro poznávání života, což nám pomáhá zvědomovat mimo jiné i umění. Analogicky je zkušenost domova stěžejní pro chápání místa a výchozím předpokladem pro tvorbu míst. Vědecký obraz objektivní reality je zjednodušeným modelem skutečnosti a od počátku jím byl, i když mnohdy nabývá sofistikovanosti a preciznosti, před nimiž se naše rozumové chápání pokorně sklání. Život je však paradoxní, nepostižitelný a neanalyzovatelný ve své úplnosti, a o to méně je přístupný inženýrskému myšlení. V této souvislosti jsem diskutoval umělecký obraz, který je ve svém sdělení i ve svém vtělení schopen vyjádření našeho vztahu ke světu.

Odpovědnost za spoluutváření životního prostředí tedy vyžaduje i jiné než čistě rozumové nástroje, které skutečnost fragmentují a volá po nástroji, který dokáže postihnout celek. I proto fenomenologové odhlíží od funkce a formy a kladou důraz na cítění a naplňování potřeby bydlet, kterou např. Norberg-Schulz formuluje jako potřebu orientovat se a identifikovat. Za tímto účelem také Christopher Alexander navrhuje obracet pozornost k prožitku vlastní živosti a vlastního Já, které přes svou paradoxně právě pro svou osobitost a jedinečnost, není nikdy odděleno od celku.

Chceme-li cítění sounáležitosti a propojenosti se světem a sebou samým reflektovat intelektuálně, můžeme tak činit dotazováním se po smyslu. Protože smysl a význam leží ve vztahu mezi částmi a celkem, hledal jsem oporu pro teorii architektury v analogii s jazykem a řečí. Mnoho podobností mezi jazykem a architekturou lze nalézt ve skladebnosti, znakovosti či metaforické výpovědi forem, což vedlo mnoho badatelů k různým představám „architektonického jazyka“. Závěrem Oddílu 1.2 jsem shrnul, k čemu předchází badatelé dospěli a tedy, že lingvistické kategorie uplatňované na architektonické formy nám nejsou příliš k užítu v chápání smyslu. Naopak to, co smysluplnost architektonických i jazykových forem

zakládá je jakýsi cit pro řád, který je konkretizován naší tělesností a situovaností.

Ve druhé kapitole jsem rovněž poukázal na to, jak nám moderní vyvázání se ze zažitých a tradovaných struktur zprostředkovalo odstup od nás samotných, od naší situovanosti, tělesnosti i našich dějin. Z výchozí pozice studia *celistvosti* v architektonickém jazyku jsem konstatoval slovy fenomenologů a antropologů, že tato ztráta přináležitosti vedla ke ztrátě místa, *genia loci*, kterou nahradil koncept prostoru odosobněného, abstraktního, objektivního. Na druhou stranu jsme tímto radikálním odstupem získali příležitost znovu zvědomit hodnoty v architektuře, do té doby samozřejmé a do jisté míry nevědomé. Tvrdím, že teorie *živých struktur* Christophera Alexandra je tímto pokusem moderního člověka přijmout dědictví našich předků, kterým zároveň získáváme možnost nově se vztahovat k tomu, co je, včetně architektury dob minulých, k přírodě i k novým výzvám. V příměru moderní éry jako určité analogie k období adolescence, používají různí badatelé společné znaky, jako např. přílišný individualismus, radikální odmítání všeho starého či experimentování na hraně sebezničení a další.³⁵ V architektonické tvorbě můžeme pozorovat znaky svévole až nihilismu, které devalvují jakékoli hodnoty harmonie, kontextuality či krásy. Druhá strana mince ale ukazuje lpění na ztraceném ráji v podobě tradicionalistického fundamentalismu nebo úzkostlivé památkové péče.

V kontextu studia mozku Iaina McGilchrista jsou ve čtvrté kapitole zmiňované tendence v kultuře analogické k dominantní funkci levé hemisféry či schizofrenie u člověka. Pravá hemisféra je za normálního fungování dominantní, protože chápe věci v kontextu, jedinec si je tak vědom sebe sama v kontextu těla, prostředí, dějin apod. V patologickém stavu fungování izolované či dominantní levé hemisféry jedinec nezná jiných hodnot než účelových, není schopen navazovat vztahy, není si vědom omezenosti svého vnímání a disponuje obrovskou kapacitou popírání faktů, která nezapadají do jeho vidění světa nebo naopak popírání vlastní zkušenosti oproti faktickému přesvědčení. Poznatek ze čtvrté kapitoly, klíčový pro celek

³⁵ Např. McGilchrist 2009; Bauman 2002; Augé 1995; Halík 2021.

předložené práce je ten, že disponujeme dvěma odlišnými pohledy na svět, které oba bytostně potřebujeme, ale které jsou zároveň vůči sobě v opozici a v asymetrickém vztahu (nadřízený – podřízený). Primární pravo-hemisférové vnímání je oním typem pozornosti, kterým jsme schopni vnímat celistvost, rozpoznávat vzorce v prostředí před tím, než je pomocí levé hemisféry stihneme abstrahovat a reprezentovat ve světě symbolických forem.

O rozdílném způsobu zpracování informací jsem také referoval ve třetí kapitole na příkladu rozdílných výkladů pojmu „symbol“. V jednom případě je symbol chápán jako znak, jehož význam spočívá v ukazování na něco jiného, kdežto symbol ve smyslu básnického obrazu vyjadřuje význam sebou samým, svým vlastním jedinečným způsobem. V tomto rozlišení jsem ozřejmil tezi z první kapitoly o tom, že *architektonický jazyk* nám zprostředkovává významy nejen jako kód nebo šifra pro přenos informace, ale je také doslova *in-formací*, tj. způsobem sebe-utváření. Fenomenology používané pojmy jako je *architektonický obraz* (Pallasmaa) nebo *imago* (Norberg-Schulz) jsem na konkrétních příkladech reflektoval v souvislosti s pojmem *celistvost (život)*, který nabízí Christopher Alexander. Na příkladu drobné sakrální architektury v krajině z druhé kapitoly jsem se pokusil popsat, jak se místo stává významuplným už jen tím, že je součástí celku. Na příkladu architektonických forem kostelní věže a sloupu z třetí kapitoly jsem popsal vnitřní hierarchii kontextů, z nichž forma čerpá významy. Kombinoval jsem při tom pojmosloví Alexandra a fenomenologů, abych dokázal jejich komplementaritu v jejich společném úsilí popsat významuplnost, která je přítomná ještě před našimi symbolickými projekcemi.

Život, oduševnělost, duch místa (*genius loci*), charakter, významuplné místo – jsou všechno v jistém smyslu marnými pokusy o vyjádření kvality či hodnoty, která nám pomáhá se vnitřně vztahovat k prostředí. Krása možná byla nebo opět bude slovo nesoucí význam, o který tu jde. V naší vysoce verbalizované kultuře, silně orientované na vizuální reprezentace, je těžké hájit argumenty něco, co lze jen těžko slovy uchopit. *Celistvost v architektonickém jazyku*, je také jedním z těchto marných pokusů poukázat na implicitní významy a vnitřní smysl, kterými naše hmotné prostředí oplývá a které nám jsou přístupné

právě skrze vlastní prožitek propojenosti s celým světem a sebou samým.

Dalším z pokusů o prosazování těchto kvalit, či projevů života v architektuře, je orientace od normativní hodnoty krásy, do roviny účelové, jak se o to pokouší i Nikos Salingaros. Ten čerpá z práce Christophera Alexandra, opírá se o mnohé vědecké poznatky, především v kontextu hypotézy *biofilie*, a argumentuje, že *organizovaná komplexita* či *strukturální řád*, kterým oplývá živá i neživá příroda, je kontextem, na který se lidé fyziologicky, psychicky i duchovně milióny let adaptovali. Proto bychom neměli tyto kvality zanedbávat v uměle budovaném prostředí pro naši duševní i tělesnou pohodu a prosperitu. Svou prací se Salingaros a další badatelé snaží postihnout *celistvost* či krásu na poli vědeckého redukcionismu, což může pro badatele i tvůrce žádoucí oporu v tvrdých faktech. Na druhou stranu s částečným poznáním přichází přirozeně i vnitřní rozpory, které mohou zkreslit či zcela znemožnit pochopení *celistvosti* v Alexanderově pojetí. Na některé z těchto rozporů poukazují ve své studii v páté kapitole. Konkrétně kriticky nahlížím závěry badatelů o přítomnosti či míře *života/celistvosti* ve struktuře na základě komplexity vizuálních reprezentací. Do společné debaty o vztahu *celistvosti* a komplexity přispívám závěrem, že určité strukturální charakteristiky našeho hmotného prostředí mají podstatný vliv a mohou i převažovat nad těmi vizuálními. Rovněž jsem došel k tomu, že nejen studium organizované komplexity v jejím obrazovém či matematickém vyjádření je velice problematické, ale rovněž i snaha korigovat tyto pokusy holistickým přístupem Christophera Alexandra je stále v zárodku uplatnitelnosti ve vědecké i architektonické praxi.

Na vzdory pochybným kvantitativním vyjádřením *celistvosti*, přichází např. environmentální psychologie či konkrétněji hypotéza *biofilie* s relevantními a aktuálními poznatky o prospěšnosti některých architektonických a urbanistických forem oproti jiným. Dle mého názoru však argumentace v rovině účelové rozhodně nestačí. Tato práce se snaží poukázat na potřebu znovu otevírat otázku normativních hodnot dobra a krásy, které nikdy nebudou moci být vymáhány v podobě vyhlášky, budou vždy sporné a vágné

formulované. S doslovným přijetím a identifikací s modelem objektivní reality však tyto pojmy úplně přestávají dávat smysl, nebo se stávají pouhým arbitrárním konstruktem individua či skupiny. Tyto hodnoty byly zpochybněny spolu se vším „tradičním“ a moderní epocha posledních sta let nám dává zakoušet hořké plody fragmentace myšlení a citění v podobě vyprázdnění smyslu. Kromě citelných ztrát diverzity životního prostředí a ztráty míst, pociťujeme na vlastní kůži např. tzv. civilizační choroby, skrze pop-kulturu také hrozby ze ztráty lidství, z konce světa apod. I v této relativizující době, kdy pociťujeme silnou dezorientaci, nemusíme lpět na starém řádu ani na pseudointelektuálních konstruktech. Východiskem může být paradoxně radikální skepse a zpochybnění vědeckého obrazu světa, a naopak doptávání se na naši společně sdílenou subjektivní zkušenost. V této poloze se můžeme začít ptát na společné hodnoty, které jsou nám zřejmé, pokoušíme-li se přesahovat ryze ego-centrický, sebe-obohacující a účelový přístup. Život – zachování života a umožnění důstojného života apod. – je hodnotou, která se napříč světem a kulturami považuje za takovouto společnou hodnotu, na které lze stavět. Přestaneme-li na život nazírat jako složitý systém či mechanismus, jako to činí např. biologie, můžeme dospět k pojetí života jako objektivního tvůrčího řádu, který není v rozporu s naším subjektivním vnímáním hodnot. Výchozí předpoklad *celistvosti*, jak jej představuje Christopher Alexander spolu s dalšími autoritativními autory nám poskytují teoretickou oporu a rámec, v němž můžeme tento řád zkoumat v přímé souvislosti s hodnotami, které nám zprostředkovávají smysl.

Hlavním sdělením této práce je poukázat na to, že v rámci pojetí *celistvosti* lze přistupovat k významuplnosti architektonických forem z hlediska jazyka bez nutnosti symbolického odkazování. Jde ovšem o formu komunikace, která má blíže ke gestu, tělesným projevům a citění než k mluvené řeči, psaní a myšlení. Tento přístup ke svébytnému architektonickému jazyku je slibný především pro svůj potenciál zpětně posilovat významuplný vztah k životu a životnímu prostředí, který je duchovním obsahem – smyslem našich snah o trvale udržitelný rozvoj.

SEZNAM PRACÍ AUTORA SE VZTAHEM K TÉMATU

Příspěvek ve sborníku impaktovaném v databázi Web of Science:

KINNERT, Filip. Architektonický obraz jako nositel významu. In: Martina PEŘINKOVÁ, Sandra JÜTTNEROVÁ a Lucie VIDECKÁ, eds. *11th Architecture in Perspective 2019 / 11. Architektura v perspektivě 2019*. Ostrava: VŠB – Technická univerzita Ostrava, 2019, s. 53–57. ISBN 978-80-248-4331-5. Dostupné z: <https://www.fast.vsb.cz/export/sites/fast/226/cs/spoluprace/konference-a-seminare/architektura-v-perspektive/architektura-v-perspektive-2019-sbornik.pdf>

Redakční článek:

KINNERT, Filip. Přímluva za živou architekturu: Přístup Christopfera Alexandera. *Kontexty: časopis o kultuře a společnosti*. 2020, (4), 50–59. ISSN 1803-6988.

Orální příspěvek na doktorandské konferenci a prezentační panel na výstavě:

KINNERT, Filip. Wholeness, Visual Complexity and Materiality: A comparative analysis using fractal dimension analysis and the mirror-of-the-self test in the case of material imitations [orální příspěvek na konferenci a plakát na online výstavě]. In: *10th Annual Conference on Architecture and Urbanism 2021: Contemporary Research as a Response to Transience* [online] 8. listopadu 2021 [cit. 2022-03-02] Dostupné z: <https://www.fa.vutbr.cz/konference/phd2021/>

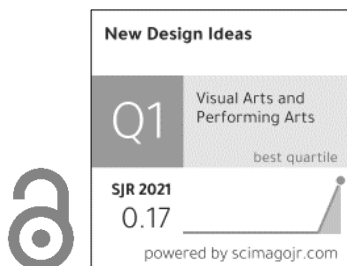
Článek v impaktovaném Open access časopise v databázi Scopus:

KINNERT, Filip. Wholeness, Visual Complexity and Materiality: A comparative analysis using fractal dimension analysis and the mirror-of-the-self test in the case of material imitations. *New Design Ideas*. 2022, 6(1), 5–24. ISSN 2524-2148.

Dostupné z:

<http://jomardpublishing.com/UploadFiles/Files/journals/NDI/V6N1/KinnertF.pdf>

Poznámka: Časopis *New Design Ideas* se nachází v prvním kvartilu dle metrik SRJ 2021.³⁶

³⁶ Viz URL:

<https://www.scimagojr.com/journalsearch.php?q=21101021986&tip=sid&exact=no> [cit. 2023-03-22].

BIBLIOGRAFIE

ALEXANDER, Christopher. The Nature of Order: An Essay on the Art of Building and the Nature of the Universe. Berkeley, California: Center for Environmental Structure, 2002. ISBN 0972652906, 9780972652902, 0972652914, 9780972652919, 0972652922, 9780972652926, 0972652930, 9780972652933, 0972652949, 9780972652940.

ALEXANDER, Christopher. Podstata řádu: o stavitelském umění a podstatě univerza. Kniha první, Fenomén života. Brno: Books & Pipes, VUTIUUM, 2020. ISBN 978-80-7485-207-7, 978-80-214-5848-2.

AUGÉ, Marc. Non-places: Introduction to an Anthropology of Supermodernity. London: Verso, 1995. ISBN 1859849563. Dostupné z: https://monoskop.org/images/3/3c/Auge_Marc_Non-Places_Introduction_to_an_Anthropology_of_Supermodernity.pdf

BATESON, Gregory, 2006. Mysl a příroda: nezbytná jednota [online]. Praha: Malvern [vid. 2023-01-18]. ISBN 80-86702-19-7. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:7aca20a0-e919-11e6-8a71-005056827e52>

BAUMAN, Zygmunt, 2002. Tekutá modernita. Praha: Mladá fronta. ISBN 80-204-0966-1.

BETSKY, Aaron. Making it Modern: The History of Modernism in Architecture of Design. New York: Actar Publishers, 2016. ISBN 978-1940291154.

BOHM, David. Wholeness and the Implicate Order. New York: Routledge, 2005. ISBN 0-415-28979-5.

EYER, David. *Vitalita v architektonickém prostředí*. Brno, 2016. Disertační práce. Vysoké učení technické v Brně. Fakulta architektury. Vedoucí práce Ivana ŽABIČKOVÁ.

GOLDSTINE, Herman. The Computer from Pascal to von Neumann. New Jersey: Princeton University Press, 1980. ISBN 978-0-691-02367-0.

HALÍK, Tomáš, 2021. *Odpoledne křesťanství: odvaha k proměně*. Praha: NLN. ISBN 978-80-7422-824-7.

HORÁČEK, Jiří a Ladislav KESNER. Strukturální a funkční architektura mozku. In: Jiří HORÁČEK, Ladislav KESNER, Cyril HÖSCHL a Filip ŠPANIEL, eds. *Mozek a jeho člověk + mysl a její nemoc*. Praha: Galén, 2016, s. 21–32. ISBN 978-80-7492-283-1.

HORÁČEK, Martin. Za krásnější svět: tradicionalismus v architektuře 20. a 21. století = Toward a more beautiful world: traditionalism in architecture of the 20th and 21st centuries. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal ve spolupráci s Vysokým učením technickým v Brně – nakl. VUTUM, 2013. ISBN 978-80-7485-002-8.

CHOMSKY, Noam. *The Architecture of Language*. New Delhi: Oxford University Press, 2000. ISBN 978-0195648348.

LACHANCE, Albert J. *The Architecture of the Soul: A Unitive Model of the Human Person*. Berkeley: North Atlantic Books, 2006. ISBN 1-55643-602-5.

LÖW, Jiří a Igor MÍCHAL. *Krajinný ráz. Kostelec nad Černými lesy: Lesnická práce*, 2003. ISBN 80-86386-27-9.

MCGILCHRIST, Iain. *The Master and His Emissary: The Divided Brain and the Making of the Western World*. New Haven: Yale University Press, 2009. ISBN 0-300-14878-X.

MITÁŠOVÁ, Monika. *Zovšeobecňitelná teória navrhovania Christophera Alexandra: prínosy a limity – na príklade Pattern language*. Habilitační přednáška. Praha: České vysoké učení technické, 2014. ISBN 978-80-01-05651-6.

NEUBAUER, Zdeněk. *Deus et natura: náboženské úvahy na pozadí ontologie subjektivity*. Praha: Sus liberans, 1999. ISBN 978-80-7530-207-6.

NORBERG-SCHULZ, Christian. *Genius loci: Krajina, místo, architektura*. 2. vyd. Praha: Dokořán, 2010. ISBN 978-80-7363-303-5.

NORBERG-SCHULZ, Christian. *Principy moderní architektury*. 1. vyd. Praha: Marlvern, 2015. ISBN 978-80-7530-032-4.

PALLASMAA, Juhani. *The Embodied Image: Imagination and Imagery in Architecture*. Chichester: Wiley and Sons. AD Primers, 2011. ISBN 978-0-470-71190-3.

RELPH, Edward. *Place and Placelessness*. London: Pion, 1976. ISBN 0-85086-055-5.

SALINGAROS, Nikos A. Sjednocená teorie architektury: forma, jazyk, komplexita. Brno: VUTIUM ve spolupráci s Barrister & Principal Publishing, 2017. ISBN 978-80-214-5345-6.

SALINGAROS, Nikos A., Christopher ALEXANDER, Zaheer ALLAM, Michael CAREY, Peter D. EISENMAN, Leon KRIER, Kenneth G. MASDEN, Michael W MEHAFFY a Edward O. WILSON. Unified architectural theory: form, language, complexity – A Companion to Christopher Alexander's „The Phenomenon of Life: the Nature of Order, Book 1". Portland: Sustasis Foundation and Vajra Books, 2013. ISBN 9789937623056, 9937623057, 9780989346900, 0989346900.

SALINGAROS, Nikos A, Christopher ALEXANDER, James Stevens CURL, Brian HANSON, James KALB, Michael W MEHAFFY, Terry M. MIKITTEN, Ray SAWHILL, Hillel SCHOCKEN a Lucien STEIL. Anti-architecture and Deconstruction. 4. vyd. Kathmandu: Varja Books, 2008. ISBN 9783937954097, 3937954090. Dostupné z: <https://www.arkitekturupproret.se/wp-content/uploads/2018/09/Salingaros—Anti-architecture.pdf>

SALINGAROS, Nikos A. a Michael W. MEHAFFY. Design for a Living Planet: Settlement, science, and the human future. Portland, Oregon: Sustasis Press, 2015. ISBN 978-0-9893469-5-5.

SALINGAROS, Nikos A., Michael W MEHAFFY, Terry M. MIKITTEN, Debora M. TEJADA a Hing-Sing YU, 2006. A Theory of Architecture. Solingen: UMBAU VERLAG, 2015. ISBN 3-937954-07-4. Dostupné z: <https://patterns.architecturez.net/doc/az-cf-172872>

SHELDRAKE, Rupert. A New Science of Life: The Hypothesis of Formative Causation. London: Icon Books, 2009. ISBN 9781848310421, 1848310420.

VERVAEKE, John. *Awakening from the Meaning Crisis (1-50)* [přednášková série]. In: *YouTube* [online]. 2019 [cit. 2022-03-02]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=ncd6q9uIEdw&list=PLND1JCRq8Vuh3f0P5qjrSdb5eC1ZfZwWJ>

VERVAEKE, John. *All The King's Disciplines: Cognitive Science Rescues the Deconstructed Mind* [přednáška]. In: *TEDx* [online] 5. července 2018 [cit. 2022-03-02]. Dostupné z: https://www.ted.com/talks/john_vervaeke_all_the_king_s_disciplines_cognitive_science_rescues_the_deconstructed_mind

ABSTRAKT

Je možné dnes vnímat významuplnost míst a architektonických forem bez symbolického odkazování? Je možné hovořit o duchu místa a životě ve věcech bez kýčovitého sentimentu? Tato práce přistupuje k architektuře jako k uměle budované součásti životního prostředí, a zabývá se tím, jak se my lidé k tomuto kontextu vztahujeme nejen jeho dotvářením, ale i naplňováním vnitřní potřeby smyslu. Jistý způsob myšlení a vnímání orientovaný hlavně na užitnost, nás zaměstnává a vzdaluje přemírou abstraktních konceptů, což nám znemožňuje, se s naším prostředím bytostně propojovat. S tím souvisí i ztráta oduševnělých míst, neschopnost taková místa nově vytvářet nebo se s nimi identifikovat. Výchozím bodem pro tuto práci je studium teorií architekta a teoretika Christopera Alexandera, jehož pojetí celistvosti překonává zdánlivé vydělení z přírody, nebo oddělení subjektu od objektivní skutečnosti. To nám umožňuje nově přistupovat k životu a životnímu prostředí jinak než jako k mechanismu. Z této polohy pak studium architektonického jazyka spočívá v rozpoznávání významů architektonických forem, které náleží rovině arbitrárního kulturního kódu a na druhou stranu těch, které se na nic neodkazují, ale přece nám zprostředkují smysl a jsou hodnotami samy o sobě. Tyto významy jsou vlastní prožitku subjektivity, může nám je zprostředkovat např. umění. Náleží však také každodennosti, našemu způsobu bydlení a tvorbě míst, díky vlastní zkušenosti domova. Na této cestě rozpoznávání si pomáhám díly předních představitelů fenomenologického proudu v architektuře a také odborníky v oblasti filosofie, umění a vědy, kteří v rámci svého oboru poznání došli ke stejnému či analogickému základnímu předpokladu celistvosti. Induktivní metodou, srovnáním a logickou argumentací dokládám jejich ideovou spřízněnost a doplňuji je o vlastní pozorování na konkrétních příkladech. Celek této práce pak nabízím jako příspěvek do diskuse o sjednocené teorii architektury. Za další přínos studované látky považuji příležitost citlivě navazovat na bohatost architektonického dědictví bez striktního vymezování se tzv. „novotvarem“ a úzkostlivého napodobování forem „historických“. Převážně teoretickou práci doplňuji i o vlastní empirický výzkum, v němž poukazuji na to, že některé nevizuální charakteristiky mohou mít stejnou nebo větší důležitost v hodnocení míry celistvosti (života) než vizuální komplexita forem. Tím zpřesňuji některé závěry předních badatelů, kteří se věnují kvantitativnímu zkoumání celistvosti.

ABSTRACT

(anotace v angličtině)

Is it possible to perceive places and architectural forms as meaningful but without symbolic references? Is it possible to talk about the spirit of place and life in things without kitschy sentiment? This thesis approaches architecture as a built environment, and studies how we humans can relate to the context of natural environment not only by means of interventions, but also by satisfying the urge for meaning by mutual co-creation. A certain way of thinking, mainly oriented towards utility and abstract concepts, makes it impossible for us to viscerally connect with our environment. This appears as a part of the environmental crisis, the loss of sense of place and the inability to create new soulful places.

The theoretical basis for this thesis is theories by the Christopher Alexander. His idea of *wholeness* overcomes the apparent alienation from nature, or the division between the subject and so called “objective reality” and allows us to approach life and the environment in other way than as a complex system or mechanism. From the assumption of *wholeness*, the study of architectural language consists in recognizing the meanings of architectural forms as references on one hand and, on the other hand, meanings of forms that express value by themselves. The latter belongs to the experience of our own subjectivity. Such meanings are expressed for example by art, but they are present in everyday life, and they can be reflected in the order of things, or in places thanks to our own experience of home – a place *par excellence*. In this endeavor for recognition, I search for support in the works of researchers of the phenomenological approach to architecture, and experts in the fields of philosophy, art, and science, who seem to work with the same assumption of *wholeness*. Using the induction, comparison, and logical argumentation, I point out to the correlations of their approaches, and I use their terminology as complementary in my own observations and examples.

I offer this thesis to the discussion on the unified architectural theory. I also see implication in a vision on sensitive continuity on the richness

of the architectural heritage without showing off with the “ever new” architectural forms and, on the contrary, scrupulous imitation of “historical” forms. I supplement the mainly theoretical work with my own empirical research, in which I point out that some non-visual characteristics of structures can be of the same or even greater importance in evaluating the degree of *life (wholeness)* than the visual complexity. In doing so, I question some of the conclusions of the leading researchers in the field who investigate the concept of *wholeness* quantitatively.